

Perspektívy vývoje lidstva

Sedmá přednáška

Dornach. 22. dubna 1921

GA 204

Rudolf Steiner

Světově-náborový vývoj a tragika Friedricha Nietzscheho jako boj proti silám zániku a symptom pro míru odcizení se duchu v poslední třetině 19. století. Obraz člověka, smysl pozemského života a podstata křesťanství nemohou být již Nietzschem přijímány, jejich znetvoření v pojmu o „nadčlověku“, o „věčném návratu stejného“ a v „Antikristu“.

V budoucnosti zaznamenaná historie tyto dny jako nejdůležitější v evropských dějinách, neboť je již známé, jak Střední Evropa rezignuje na vlastní evropskou vůli. V budoucnosti se ukáže jakým způsobem se věci v nejbližších dnech vyvinou, ale ať se to stane jakýmkoli způsobem, je to přece jenom konečkoncův akt, který souvisí mnohem více - než ty, které mu v naší apokalyptické době předcházely - s lidským rozhodnutím vůle, které vyplynulo v plném smyslu ze sil zániku evropské civilizace. V takový den si můžeme vzpomenout na doby, v nichž vycházelo v evropské civilizaci vše to, co jsem v posledních týdnech zde líčil podle původu, co jaksi má své východisko v tom, co je v dějepise líčené tak povrchním způsobem, ale co přece jen zasáhlo hluboce do civilizace 4. století po Kristu.

Charakterizovali jsme tyto události z jistých stran. Charakterizovali jsme to, jak od 4. století po Kristu vstupuje to, co můžeme nazvat totálně právníckým duchem do církevní a státní civilizace Západní Evropy a stává se to poté stále intenzivnějším a intenzivnějším. Poukázali jsme na to, jak v polovině 19. století lidstvo moderní civilizace prodělává krizi, která se sice méně pozoruje, která ale dokonce, jak jsme zde viděli před několika týdny může být popsána anatomicky-fyziologickým způsobem. Pod vlivem toho, co se uskutečnilo v polovině 19. století, stojí vše, co se odehrálo v druhé polovině 19. století, zejména v ale v poslední třetině 19. století a co potom vyústilo do oněch nešťastných desetiletí 20. století.

Právě dnešní den dává podnět, abychom zahájili tato pozorování. která chceme v těchto dnech zde nyní konat způsobem již častěji uplatňovaným, ale právě z onoho hlediska, které chci dnes zaujmout, abychom tato pozorování zahájili pozorováním oné osobnosti, jež spoluprožívala velmi intenzivně, řekl bych, jako divák, jako tragická osobnost procházející událostmi, spoluprožívala, co zde existovalo v poslední třetině 19. století v evropské civilizaci jakožto odumírající síly. Onou osobností míním Friedricha Nietzscheho.

Chceme dnes zaujmout hledisko ne proto, abychom nějak pozorovali osobnost Nietzscheho jako takovou biografickým způsobem, ale abychom si na Nietzscheho osobnosti ukázali něco z poslední třetiny 19. století. Jeho působení spadá právě do této poslední třetiny 19. století. Friedrich Nietzsche je onou osobností, která prodělávala s jemně zachvívajícími se nervy vše. co táhlo Evropou jakožto duchovní proudy v poslední třetině 19. století, a je onou osobností, která těmito proudy nejtragičtějším způsobem trpěla, která pociťovala nejstrašnější způsobem síly zániku, jež v těchto prouděch spočívají a která byla touto tragikou, těmito hrůzami nakonec zlomena. Můžeme samozřejmě vést nejružnější linie k tomuto obrazu, který zde máme před očima. Některé z těchto linií je třeba uvést. Friedrich Nietzsche pochází ze středoněmecké farářské rodiny. V důsledku toho má kolem sebe již od dětství to, co je možné označit jako novodobou kulturní tíseň, civilizační tíseň. Má kolem sebe vše, co vystupuje filistrozně- sentimentálním způsobem, a co je současně spokojeno se sebou samým, co je domýšlivé a triviálně uspokojeno. Je spokojeno domýšlivé se sebou samým z onoho důvodu, neboť věří, že v sobě v povrchních a primitivních citech nese nedozírně velké množství světových tajemství, je triviálně spokojeno, neboť tyto pocity jsou vpravdě nejvšednějšími, které vnikají do filistrozní sentimentality z toho, co je nejvíce přirozeně lidské a které jsou ve filistrozní sentimentalitě tak ceněné, jako by byly tím, co hovoří v lidské hrudi Bůh.

Z této civilizační tísně vzešel Nietzsche a jako mladý muž přijal vše. co může přijmout ten. kdo. řekl bych, jako mladík odcizený své době a světu prochází gymnazijním vzděláním současnosti. Cestou gymnazijní filistrozity mohl vy tušit velikost řectví. Vnikal již. ve svých jinošských nejranějších letech celým svým srdcem do všeho, co proudí z řecké tragédie Sofokla nebo Aischyla, naplňoval se vším, co usiluje vzhůru do řeckého plného lidství k jistému pojetí duchovně-fyzického prožívání světa, a chtěl stát jako celý člověk s celým svým myšlením, cítěním a chtěním uvnitř tohoto prožívání světa v jeho totální celistvosti, jehož se člověk může cítit jednotlivou částicí, jako jeho jeden článek. A nejspíše stál vždy znovu a znov u před duší jinocha Friedricha Nietzscheho onen velký kontrast mezi tím. co nazývá na jedné straně právě většina moderních lidí ve filistrozní sentimentalitě a v úzkoprsém triviálním sebeuspokojení realitou a na druhé straně mezi vysokým usilováním řeckých tragiků a filozofů ranné řecké doby. Zajisté kolísala jeho duše sem a tam, mezi touto filistrozní realitou a mezi tímto vysokým usilováním řeckého ducha, který překračoval každou triviální lidskou míru. A když potom vstoupil do sféry moderní učenosti, zde jej odpuzovala svou pustotou zvláště neduchovnost a neuměleckost této moderní učenosti. Jeho milovaní Řekové, u nichž pociťoval co nejintenzivněji vysoké

úsilí, byli mu vlti moderní vědou do filologicky-formálních trivialit. Musel se vymanit z těchto filologicky-formálních trivialit a tak pojal svou hlubokou antipatii proti onomu duchu, kterého vnímal jako ducha původu novodobého intelektualismu: Zmocnila se jej hluboká antipatie vůči Sokratovi^{4 9} a celému sokratovskému usilování.

Zajisté existují velkolepé dobré stránky Sokratovy, existuje vše, čemu se můžeme u Sokrata naučit. Ale zde je Sokrates na jedné straně, jak kdysi stál v řeckém světě, a zde je Sokrates, hrozným příznakem, který' prochází líčením gymnasijských učitelů a univerzitních filozofů. Koho pak mohl nakonec mladý Nietzsche poznat, když pozoroval zprvu své okolí? Přece jen hrozný příznak Sokratův! A tak pojal svou antipatii vůči tomuto Sokratovi z toho, co vystoupilo sokratismem v této evropské civilizaci. Tak spatřoval v Sokratovi toho, kdo zabíjí plné lidství, které proudilo v době před Sokratovské umělecky a filozoficky evropskou civilizací a tak se mu jevila posléze skutečnost, která se stala filistrovní, pustou jako to, co probádává na základě bytí svět a z čeho se musí vymanit ven. to, co chce jeho vysoké úsilí vzhůru k duchovním sféram bytí. Toto snažení naposledy zmíněné, nemohlo spatřovat v něčem, co by bylo snad vzešlo z úsilí o poznání, mohl je spatřovat jen v tom, co vzešlo v onom úsilí, které přijalo umělecký charakter. Promítala mu filistrovní atmosféra, jíž se nakonec stal sokratismus, skrze to, co z dávného řečtví také vzešlo jako umění tragédie. Spatřoval to jako znovu rodící se umění koncem 70. a 80. let v tom, co chtěl Richard Wagner vytvořit jako tragédii pomoci ducha hudby. Viděl v těchto hudebních dramatech, která zde měla být vytvořena, něco, co bezprostředním způsobem navazovalo - s vymazáním sokratismu - na dobu raného řecká plnou lidství, a před jeho duší stály dva umělecké směry: na jedné straně to byl směr dionýsovský, který chce vysát z neproniknutelných hlubin vzhůru do světa celého člověka a na druhé straně je to směr, který byl v Evropě postupně učen a tím také pozměněn, tak že ztratil veškerý' svůj lesk a propadl se tak do absolutní duchovní sklerosy moderní učenosti, to jest směr apollonský. A Nietzsche usiloval právě o nové dionýsovské umění. To provívá jeho prvním dílem „Zrození tragédie z ducha hudby". A Nietzsche musel vidět, jak typický filistr vytáhl do boje proti tomu, co bylo vysloveno v tomto spise z poznání okřídleného fantazií, z fantazie nesené poznáním, totiž ve spise „Zrození tragédie z ducha hudby". A hned se zmobilizoval arcifilistr moderní civilizace Wilamovitz, který se pak stal pochodní berlínské univerzity, který' oděl autory řecké tragédie do moderního triviálního roucha, které bylo potom nekonečně obdivované všemi těmi, kdo pronikli do řeckého slova právě tak daleko, jako mají daleko k řeckému duchu. Hned se uskutečnil onen střet mezi tím, co chtělo nesené duchem vstoupit do uměleckého poznání, a tím, co se necítí dobře v tomto duchu poznání, které je plné fantazie, v tomto poznání neseném duchem, a co prchá do filistrovské pedanterie.

A to vše, co mohla Nietzscheho duše na tomto protikladu prožívat to nechal pronikat na začátku 70. let do svých čtyř takzvaných „Nadčasových pozorování". První z těchto pozorování bylo věnováno vzdělatelskému filistrovi moderní doby. Musíme jen tato „Nadčasová pozorování" spatřovat ve správném světle. Zajisté tím

neměly být vystiženy jednotlivé osobnosti. Například v prvním nadčasovém pozorování neměl být nijak postižen zcela hodný a statečný David StrauB jako osobnost, ale měl být pojat jako typ moderního vzdělavatelského filistrovství, které je tak nekonečně spokojené s tím, co se vyvíjí v tomto moderní světě jako triviality. Prožíváme to znovu a znovu, neboť tyto věci se přece v podstatě od oněch dob nezlepšily, nýbrž vystupňovaly.

Je to přibližně stejný zážitek, který máme, snažíme-li se podat pochopení světa na základě duchovně-vědeckých poznatku. Potom přichází různí lidé a říkají: Ano, to vše může být správné, co se zde říká o těle éterickém, a o těle astrálním, o duchovním vývoji, ale jakkoli je to správné, nelze to dokázat. Ale lze dokázat jednu věc: $2 \times 2 = 4$. A musíme si promluvit především o tom, jaký má vztah tato neprokazatelná duchovní věda k nepochybné pravdě: $2 \times 2 = 4$. To přibližně slyšíme dnes ve všech tóninách - i když zrovna nikoli v tomto radikálním odstínění, že lze přece použít proti všemu, co se říká o duševní a duchovní zemi: $2 \times 2 = 4!$ Jako by někdo pochyboval, že $2 \times 2 = 4!$ Friedrich Nietzsche chtěl poukázat na vzdělavatelské filistrozity moderní doby, když vy líčil svůj ty p, Davida Friedricha StrauBe, autora „Staré a nové víry“, této arcifilistrovské knihy. A potom chtěl ukázat, jak pustou se stala moderní duchovnost. Stačí si jen vzpomenout na důležité skutečnosti, aby se ukázalo, jak pustou se tato moderní duchovnost stala. Stačí si vzpomenout na to, jak zde byli v první polovině 19. století v jistém smyslu ještě zapálení duchové, jak například onen Rotteck, který přednášel dějiny, i když jednostranně svobodomyšlným způsobem, přece s jistou zapálenou duchovností. Stačí si jen vzpomenout na to, jak v Rotteckových „Dějínách“ všude žije něco z jakéhosi, řekl bych, i když také poněkud vysušeného, tak přece vysušeného naplněného člověka, který chtěl vnést do celého pozemského života vývoje lidstva alespoň tolik duchovnosti, jako je v ní rozumovosti. A stačí jen postavit naproti tomu ty lidi, kteří potom vystupovali a říkali: Aha proč chtít konstruovat uspořádání státu, poměry lidstva na základě rozumu, to přece nic není. Musíme studovat dějiny, musíme se nořit do dějin, musíme vidět, jak vše probíhalo a řídit se podle toho, abychom mohli uspořádat přítomnost.

To je přece duch, který potom přinesl své pusté plody v národní ekonomice a v nauce o národním hospodářství skrze takové osobnost jakou byl Lui Brentano, duch, který chtěl hledět jen do historie a který se domníval, že jen v dávných dobách mohlo být přinášeno něco produktivního do vývoje lidstva a že v současnosti bychom vlastně museli celé nitro lidské bytosti vyprázdnit, a polom bychom jej museli nacpal jako pytel tím, co můžeme získat studiem historie, aby potom tento moderní člověk měl sice ještě kůži a eventuálně něco z toho, co leží pod kůží, ale potom pod tou troškou by byl zcela napěchován tím, co přinesly dávné doby, takže by mohl ze sobe vydávat dávné řečtví, dávné germánství atd.. Na nějakou vlastní produktivitu, na to, že by se lidská duše mohla sama naplnit na to se nemyslelo a nechtělo se lomu ani věřit. Historie se stala heslem doby. To se zošklivilo Nietzschemu v 70 letech takže napsal knihu „O užitečnosti a škodlivosti dějepisu pro život“, kde naznačil jak se moderní člověk pod tíhou dějepisu dusí a požadoval, aby lidé opět přišli k produktivitě vlastní duše.

To v něm ještě spočíval duch něčeho uměleckého. Poté než se obrátil ke „kvazi filosofu“, k Wagnerovi, obrátil se předtím k jednomu filozofu, k Schopenhauerovi. V tom, co žilo v Schopenhauerovi spatřoval Nietzsche jistou skutečnost jinak pustého zaprášeného ducha filozofů. Spatřoval v Schopenhauerovi jakéhosi vychovatele moderního lidstva, ne snad jenom takového, který byl, ale takového, kterým by se musel stát. A napsal svou knihu „Schopenhauer jako vychovatel“ a potom po ní napsal knihu „Richard Wagner v Bayreuthu“, v ní poukazoval ještě jednou, řekl bych - dokonce způsobem orgastickým - na to, jak by z umění muselo vzejít oživení moderní civilizace.

Je pozoruhodné z jakých základů vznikl právě tento spis „Richard Wagner v Bayreuthu“, Friedrich Nietzsche přece sám pečlivě vyčlenil, co k tomu ještě připsal, co potom vešlo do světa pod názvem „Richard Wagner v Bayreuthu“. Téměř bych řekl: Každá stránka této knihy vytištěná 1876 má svou druhou stránku, která obsahuje něco zcela jiného. Zatímco v knize „Richard Wagner v Bayreuthu“ je vzletným způsobem oslavován Bayreuth a činnost Richarda Wagnera, napsal Nietzsche vedle toho, řekl bych, ke každé stránce, jinou stránku, která je naplněna hluboce tragickými pocity o silách zániku moderní civilizace. A nemůže, přece věřit tomu, co sám píše, nemůže věřit, že v Bayreuthu spočívá síla, která by skutečně nyní proměnila tyto síly zániku v síly nového začátku. Tato tragika převládá v listech tehdy vyčleněných, které zůstaly jako rukopis, v listech, které teprve po onemocnění Friedricha Nietzscheho spatřily světlo světa. A tehdy nastal velký otřes, vlastně tento otřes nastal již v roce 1875. Tato perioda v životě Nietzscheho končila tragicky bolestí nad tím, co bylo v moderní civilizaci za síly zániku. V roce 1876 vidíme Nietzscheho již tak, že hnus nad silami zániku je v něm větší než sladkost sil nového úsvitu, které zpočátku viděl v Bayreuthu. A nyní je jeho duše především zaplavena nazíráním na vše, co vešlo do moderní civilizace jako nepravdivé elementy, jako moderní nepravdivost. A řekl bych: To se Nietzscheovi utváří do obrazu toho, co lidsky působí v této moderní civilizaci. Nemůže již v této moderní civilizaci spatřovat něco, co se v pravdě klade jako nová vrstva, jako vysvobozující duchovnost na to, co je filistrozním duchem skutečnosti, a vstupuje do své druhé epochy, kde staví proti tomu, co si člověk představuje v prolhané podobě v moderní době o sobě samém, kdy staví proti tomu to, co nazývá až „příliš přízemně lidským“, to, o čem tento moderní člověk nechce mít žádné vědomí, co je jeho pravou podstatou.

Mohli bychom říci: Podívejme se na ty, kteří oslavovali moderní historii způsobem jako takoví Savignyové nebo Lni Brentanové nebo jiní historici jako například Rankeové atd.. podívejme se na všechny, co vlastně dělají? Co se zde vlastně koná ve tkanivu předoucího světového ducha? Je zde prohlašováno něco, co má být pravdou. Proč se to prohlašuje za pravdu? Je to prohlašováno jako pravdivé, protože ti duchové, kteří hovoří o takové pravdě, jsou ve skutečnosti sami impotentními duchy. Popírají ducha, protože jej neznají, protože nemohou k němu dospět. Ti diktují větu: Takovým musíš být - protože jim samotným chybí světlo, které mají ve světě šířit. To co je příliš lidsky přízemní, to co je zcela lidsky úzkopsé, loje to, co je organizováno vzhůru v jakousi lidskost, a co se staví před lidstvo jako absolutní

pravda. To žije jako pocit od roku 1876 v Nietzschevi, když píše své dva svazky „Lidské, až příliš lidské“, potom píše „Úsvit“ a nakonec spis „Radostná věda“, pomocí níž se, řekl bych, opojený řítí do přírody, aby vyšel ven z toho, co ho vlastně obklopovalo.

Je v něm ale přece jistý tragický pocit. Působil na něho německý sever, vůbec evropský sever a střední Evropa, Nietzsche přijal to vše přijal, a vy dal se cestou od Schopenhauera, Richarda Wagnera k voltairismu a Voltairovi věnoval svůj spis „Lidské, až příliš lidské“. Snaží se obnovit sokratismus, když se mu snaží vdechnout život, ale když pozná za moderní civilizační lži onu až příliš přízemně všelidskou pravdu, lidskou úzkoprsost. Snaží se na základě této lidské úzkoprsosti vydobýt si ducha. Nenachází jej za tím, co lidé vytvořili v novější době. Domnívá se, že jej nalezneme v jakémsi opojném vrhnutí se do přírody. A toto opojné vrhnutí se do přírody, to se snažil žít, když znovu a znovu během své dovolené jezdil na jih, aby v teplém slunci a pod modrou oblohou zapomněl, co lidé v novější době vytvořili. Toto opojné vrhání se do přírody, to spočívá jako pocit, jako základní tón v jeho spisech „Úsvit“ a „Radostná věda“. Radostným se při tom nezůstane tragickým. Je to pozoruhodný pocit, který' zde u něj nacházíme. Setkáváme se s ním zejména, když vidíme, jak tento pocit odívá do lyriky a když od něho slyšíme:

Die Krähen schrein
und ziehen schwirren Flüge zur Stand:
bald wird es schnein,
wohl dcm. der jetzt noch - Heimat hat!

Vrány hlasitě krákají
a táhnou bzučícím letem k městu:
a když přijde snih.
jakou radost má ten, kdo má svůj domov!

On nemá žádný domov. „Let' ptáku, zaskřehotej píseň ve svém pustém tónu“. Nemá žádný domov, neboť si připadal tak, jako kdyby kolem něj krákoraly vrány, když z Německa vždy prchal do Itálie. Ale že v této náladě nesmí zůstat, to se mu hned ukáže, existují od Nietzscheho průpovědi, kdy se ohrazuje hned proti tomu, aby se brala příliš vážně tato nálada „Krákají hlasitě vrány a letí bzučícím letem k městu“. Nechce být brán pouze jako tragický člověk, chce se přece současně smát všemu tomu, co se zde odehrálo v moderní civilizaci. Jak již bylo řečeno, čtete těch pár řádku, které potom následují v nynějším vydání Nietzscheho po oné básni „Hlasitě kráka jí vrány“. A tak vidíme jak je zde v této poslední třetině 19. století v Nietzschevi duch, který je předurčený k tomu, aby opustil vše, co lidé moderní civilizace vytvořili, aby prchal od všeho, co přineslo umění, co přineslo poznání, aby našel něco prapůvodního, aby našel nové Bohy a rozbil staré modly.

Řekl bych, že doba ušetrila tomuto duchu příliš hluboké rány, na to, aby tyto rány mohly být zahojeny a aby z těchto ran mohlo dokonce vzejít něco

produktivnějšího. A tak vyvěrají z těchto ran bezobsažná utváření, bezobsažné ideje, a nakonec se objevuje protkán krvácející lyrikou „Nadčlověk“. Pro Nietzscheho je v poslední třetině 19. století nemožné proniknout na základě přírodní vědy, která člověka zcela vymazala. na základě sociologie a sociálního života posledního století, které má stroje, ale nemá již člověka, který stojí u stroje, pro Nietzscheho je tedy nemožné proniknout zde ještě k člověku. Ale prožívá touhu, puzení v tomto směru s negací ven z toho, o čemž se již neví jako o člověku a není to jako člověk pocíťováno. Místo pochopení člověka na základě celého světa, místo něčeho jako je „tajná věda“, je zde „nadčlověk“, který je lyricky prostoupený tíží, lyricky přehřátý, chorobný, křečovitý, ve vizích předstupujících před jeho duši v „Zarathustrovi“, ne ve vizích, které se částečně dotýkají nehlubších stránek lidské bytosti, která v podstatě zní ale vždy nějak disharmonický, vydávající ze sebe chtěnou disharmonii.

A poté jiné negace nebo bezobsažné ideje. Tento život člověka mezi narozením a smrtí, ten není možné pochopit, není-li myšlený současně za hranice pozemského života. Ten, kdo skutečně má smysl pro to, aby pojímal život mezi narozením a smrtí, ten kdo jej chápe s tak hlubokým pocitem a s takovým lyrismem, jako jej chápal Friedrich Nietzsche. ten potom tuší: Tento život nemůže být chápán jako jediný, ale musíme jej pozorovat v jeho vývoji v souvislosti s četnými životy. Jako Nietzsche nemohl dát člověku nějaký obsah, a proto kráčí vzhůru k negaci „nadčlověk“ křečovitě, tak nemohl dát nějaký obsah opakovaným pozemským životům. Vyprázdnil je, tyto životy se staly pustým opakováním stále něčeho stejného, věčným opakováním stejného. Pomyšleme si jen, co nám může předstoupit před duši v opakovaných pozemských životech, které souvisí v karmě mocným osudovým koloběhem, pomyšleme si, jak zde jeden život vlévá svůj obsah do jiného a myšleme si nyní tyto pozemské životy vyprázdňené až do bezvýznamnosti jakoby prázdné kůži, která je zbavená všeho obsahu a je zde věčný návrat stejného, karikatura opakovaných pozemských životů.

A nemožnost proniknout cestou toho, co podávají moderní vyznání, k obrazu mystéria na Golgotě - tak se jevilo Nietzschemu to, co by se mu mělo otevřít křesťanstvím! Nemožnost proniknout cestou toho, co vzniklo po 4. století po Kristu jako konfesní názory, nemožnost proniknout takto k obrazu toho, co se odehrálo na začátku našeho letopočtu v Palestině. Ale Nietzsche byl naplněn hlubokým puzením dobrat se pravdy. To, co je příliš přízemně lidské, předstupovalo před jeho duši ve smutné podobě. Nechtěl prodělavat lež moderní civilizace, nedal si namluvit takový obraz mystéria na Golgotě, jak je j před svět stává asi takový odpůrci křesťanství jako Adolf Harnack, kteří jej staví v abstraktní prolhanosti. Chtěl dokonce ještě v té lži, která zde byla jako něco skutečně daného, poznat pravdu. Odtud jeho zkarikaturizované znetvoření mystéria na Golgotě ve spisu „Antikrist“. Ve spise „Antikrist“ podal obraz, který musí být podán, když člověk vyroste z moderních konfesních představ a když chce místo lhaní říkat pravdu na základě těchto představ, když ale nemůže současně proniknout cestou toho, co poskytuje moderní poznání, k tomu, jak tomu jaká je skutečnost mystéria na Golgotě.

To je stav Nietzscheho mysli v letech 1886 - 1887, kdy Nietzsche opustil vše, co poskytovalo moderní civilizační poznání. Tak přišel k negaci člověka v „Nadčlověku“, protože nemohl dospět k poznání člověka na základě moderního poznání, které zcela člověka ze svého oboru vymazalo. Na základě svého pocitu vůči jednomu pozemskému životu získal tušení o opakovaných pozemských životech, ale moderní poznání mu nemohlo pro ně dát žádný obsah. Tak vyprázdnil to, co tušil, pro co neměl již žádný obsah, ale jen formální pokračování věčně stejného ve věčně stejném opakování, to stálo před jeho duší. Ve své duši spatřil znetvořenou karikaturu mystéria na Golgotě, jak ji popsal ve svém „Antikristu“. protože kdyby chtěl lpět na pravdě potom by nemohl najít žádnou cestu vedoucí od toho, co moderní teologie poskytuje, k tomu, co je nazíráním na mystériem na Golgotě.

O křesťanskosti moderní teologie mohl již číst mnoho ve spisech basilejského teologa Overbecka. Že tato moderní teologie není křesťanská, mělo být dokázáno moderními Overbeckovými theologickými spisy. V Nietzscheho duši hluboce žilo vše, co moderní křesťanství prostupuje jako něco nekřesťanského. Beznadějností tohoto moderního poznání mu byl odejmutý skutečný přehled o tom, co se u člověka vytváří jedním životem pro život příští. A tak v něm vznikla bezobsažná myšlenka o návratu stejného. Byl mu odňatý křesťanský impuls tím, co se v moderní době nazývá křesťanskostí a předstoupila před jeho zrak nepravdivost moderní doby, takže nemohl věřit ani v pravdivost umění, ve kterou chtěl věřit na začátku své vzestupné dráhy. A je naplněný již touto tragikou. když se vyvíjejí v jeho duši takové výroky jako tento: „A básníci lžou příliš mnoho.“ Z největších hlubin lidské bytosti lhalí básníci a umělci novější civilizace příliš mnoho a lžou přespříliš dodnes. Neboť to co je zapotřebí pro síly v budoucnosti nejvíce a čeho má moderní civilizace nejméně, je duch pravdy. Nietzsche usiloval o tohoto ducha pravdy, který může představovat pravdivou představu o člověku špatném a který může dát prostřednictvím vývoje opakovaných pozemských životů tomuto pozemskému životu jiný smysl než mu může dát nesmyslné opakování stejného. Toužebně žíznil svým smyslem pro pravdu po skutečné podobě toho, kdo putoval po nivách Palestiny. Našel však jen zkarikaturizovaný obraz v moderní teologii a v moderním křesťanství. To vše jej zlomilo. A tak je osobnost Friedricha Nietzscheho výrazem toho, jak se zlomil duch usilující o pravdu a je obklopený nepravdivostí, která se dostala do popředí od krizového okamžiku novější doby, od poloviny 19. století. Tak silně přišla do popředí tato nepravda, že lidé ani netuší, jak hluboce jsou zapředeni do sítě této nepravdy, že již vůbec nemyslí na to, jak by dnes již v každém okamžiku měli stavět na místo nepravdivosti pravdivost. Ale nikoli jinak než tím, že jsou lidé upozorněni na to, jak musí právě tento základní pocit pronikat naši duši, totiž že pravda musí převážít na místo lži - nikoli jinak než tímto základním pocitem může žít anthroposofická duchovní věda. Moderní civilizace je vychovávána v duchu nepravdivosti a s tímto duchem nepravdivosti - lze již toto říci jako příklad - má právě bojovat nejvíce anthroposofická duchovní věda. A nyní je tomu již tak, jak jsem to také řekl na závěr svých posledních pozorování⁶⁴, že stojíme v hluboké, intenzivní krizi, také pokud jde o anthroposoficky orientovanou duchovní vědu, a že by bylo velmi zapotřebí, aby se

působilo, intenzivně na základě nadšení pro pravdu. Neboť konečně je doloženo příklady, co se děje každou hodinu a denně, to. z čeho je naše civilizace nemocná, na co musí zahynout, když se nevzchopí.

Podívejte, v jednom týdeníku, který je nejvíce výrazem veřejného mínění, které je dnes široce rozšířené, vidíme v posledním čísle, jak se vytváří nálada proti tomu, co je politikou Simonsovou. Samozřejmě nemá anthroposofická duchovní věda právě tak málo jako „trojčlennost“ nic co činit se Simonsovou politikou. Ale dnes je na základě hlubokého ducha nepravdivosti házena na jednu hromadu anthroposofická duchovní věda se Simonsovou politikou. Víme, čeho se takovými věcmi dosahuje, a dosáhne se tím mnohého. A vyjadřuje skutečně něco z této zcela zbahnělé prolhanosti, když, musíme číst takovou větu, která se tu objevuje v tomto týdeníku v uvozovkách a má ji být charakterizován Simons: „Je oblíbeným žákem theosofa Steinera. který mu prorokoval velkou budoucnost. stojí pevně na evangeliu trojčlennosti, je ale také ve smyslu svého města Wuppertalu zbožným křesťanem“.

Nuže tak mnoho slov, tak mnoho lží! Neříkám: „Tak mnoho vět. tak mnoho lží“, nýbrž, říkám zcela vědomě: „Tak mnoho slov, tak mnoho nehorázných lží“ s výjimkou poslední věty, první věty jsou v každém slově prolhané: „Je oblíbeným žákem theosofa Steinera, který' mu prorokoval velkou budoucnost, stojí pevně na evangeliu trojčlennosti“. to je všechno samozřejmě vylhané! „Je ale také ve smyslu svého Wuppertalu zbožným křesťanem“.

Připojení poslední věty k předchozím větám je přidána k prolhanosti samozřejmě ještě paralýza. Neboť si představme jaké stvoření by vzniklo, kdyby se to mohlo uskutečnit, že by se někdo stal mým oblíbeným žákem a že bych tomuto oblíbenému žákovi prorokoval velkou budoucnost a že by přitom stál „pevně na evangeliu trojčlennosti“ a přitom by byl ve smyslu hodných lidí ve Wuppertalu zbožným křesťanem! Jen si představte takového člověka. Taková je však dnešní civilizace. Je to, jakkoli se to zdá být bezvýznamné, přece jen zřetelný symptom moderní civilizace. Neboť ti. kdo velmi často polemizují proti takovým věcem, polemizují se stejnou lží a se stejnou paralýzou. A ostatní lidé přitom vůbec nejsou vědomí jaké podivné postavy jsou vykouzleny před jejich hloupýma očima“, promiňte, cituji jen to, co se říká v jednom z mých mysteriálních dramát o gnomech. Oni vůbec nepozorují, co se vykouzluje před jejich - řekněme nyní před jejich „inteligentníma“ očima - tak. jak je v novější civilizaci inteligence míněna. Lidé přijímají skutečně dnes vše, neboť jim schází pocit pro pravdu a pravdivost, a chybí enthusiasmus pro uplatňování pravdy a pravdivosti v nepravdivé civilizaci.

Jestliže nebereme tyto věci vážně, potom nemůžeme pokročit dále. Dnes můžeme postavit před duši jiný obraz. V těchto dnech předstupuje zřetelně před duše lidí, že si Evropa chce vykopat hrob pro svou civilizaci a že chce tato Evropa přivolat, něco mimoevropského, aby se

nad zasypaným hrobem civilizace, také nad již zasypaným hrobem goetheanismu, zvedlo něco zcela jiného. Nyní se ukáže, zda z toho, čemu mají politici vykopat hrob, může vzejít ještě něco, co skutečně přijímá síly vzestupu, co zde nachází člověka, co zde nachází opakované pozemské životy jako jedině skutečný impuls myšlenky věčnosti, co zde nachází právě mystérium Golgoty jako správný impuls křesťanství vůči všemu, co vystupuje v této oblasti jako nepravdy a lži.